

NEZDOLNÁ PŘEKLADATELKA

Marta Ličková (*1926)

Ruský spisovatel Alexandr Solženicyn, bývalý vězeň trestaneckých lágrů, odhalil světu hrůzu stalinských gulagů. Slovenští manželé Ličkovi zase pomohli světu za železnou oponou objevit Alexandra Solženicyna. Po jeho propuštění s ním udělali jeden z prvních rozhovorů, který obletěl svět, a také na Západ propašovali rukopis jeho románu *Rakovina*. Alexander Solženicyn získal v roce 1970 Nobelovu cenu za literaturu. Pavel Ličko se stal jedním z prvních politických vězňů počínající normalizace.

Ona se narodila v roce 1926, on roku 1922. Martu a Pavla Ličkovy spojila velmi brzy láska k literatuře, cizím jazykům a překladům. Oba měli podobné postoje k životu. Ona bylo dcerou evangelického duchovního, který velmi brzy zemřel, a velmi citlivě vnímala řádění slovenských gardistů po vzniku Slovenského státu, vyhánění českých profesorů i to, když jí zmizely ze školy první židovské spolužačky. Její budoucí manžel se zase zapojil do Slovenského národního povstání.

Marta tehdy začínala s prvními nesmělými překlady. Právě v těchto pohnutých dobách se seznámili s Pavlem a oba se naučili kromě školní angličtiny a latiny i výborně rusky.

Nebyla to jen láska k ruštině, jí i manželovi bylo sympatické i Rusko, ale tehdy podle jejích slov málokdo znal jeho skutečnou tvář. „*Trvalo to dost dlouho, než na to člověk přišel,*“ vzpomínala Marta Ličková na to, že mnoha lidem se postupně začaly otevírat oči až v době, kdy se i v Československu dostal k moci komunistický režim. Také oni postupně přicházeli o prvotní ideály.

V 60. letech však začala takzvané tání. Se zájmem s manželem tehdy sledovali i informace o komunistickém Rusku, které k nim postupně pronikaly. Když tam nastoupil k moci Chruščov, umožnil vydat i knihy, jež byly kritické ke Stalinovi a jeho kultu osobnosti. A tak se ke slovu dostal i nenápadný učitel fyziky a bývalý vězeň stalinských gulagů Alexandr Solženicyn. V roce 1962 vyšel jeho román o trestaneckých táborech *Jeden den Ivana Děnisoviče*. S nástupem Brežněva dostal zákaz publikovat, ale nepřestal psát tajně.

„*Jeden den Ivana Děnisoviče, ten vyšel u nás v Novém míru, to bylo velké haló, že takový spisovatel existuje. A že potřebujeme toho spisovatele vypátrat. Jenomže jak, žádný kontakt na něj nebyl, nevěděli jsme, jak se s ním spojit,*“ vzpomínala Marta Ličková. Oslovila Svaz sovětských spisovatelů za časopis Slovenka, kde tehdy pracovala. Ve Svazu

ho zatajovali s výmluvou, že je nemocný, avšak prostřednictvím několika přátel se jim nakonec podařilo získat jeho adresu. Začali si čile dopisovat a ruský spisovatel jim poslal několik úryvků své tvorby, které zveřejnili v Pravdě. To už věděli, že se s tímto tajemným tvůrcem chtějí potkat.

Platformou svobodné tvorby v 60. letech na Slovensku se stal hlavně Kulturní život, kde pracoval vedle dalších silných novinářských osobností jako Emo Bohúň, Agneša Kalinová, Juraj Špitzer nebo Roman Kaliský i Martin manžel, publicista a překladatel Pavel Ličko. Když ho poslali s Rudolfem Olšovským na služební cestu do Moskvy, podařilo se mu dobrodružným způsobem zařídit i povolení do Rjazaně, kde Solženicyn žil.

V Kulturním životě tak vyšel po jeho návštěvě v roce 1967 i jeden z prvních rozhovorů s ruským spisovatelem, vyhnanecem a bývalým vězněm gulagů. *„Převzali jej v zahraničí, dokonce se dostal do Japonska. A otevřela se mu cesta do světa,“* vzpomínala Marta Ličková na článek, v němž Alexandr Solženicyn velmi upřímně a otevřeně mluvil o stalinských trestaneckých lágrech.

Pavel Ličko tehdy získal důvěru spisovatele, který mu dal i rukopis svého nového románu *Rakovina*, jež měl schovaný u přátel na půdě. *„Když se muž vrátil domů, řekl mi, že mu dal ten rukopis s tím, aby s ním naložil podle vlastního uvážení. Protože Paľo mu řekl: ‚Vy si uvědomujete, že když to zůstane jen tady, vy se můžete zase dostat do lágru a tyto věci nikdy nevyjdou ven,‘“* vzpomíná Marta Ličková. Rukopis *Rakoviny* propašoval Pavel Ličko mezi prádlem. *„Chválabohu, nevzali mu ho na hranicích, dali jsme ho rozmnožit a jeden exemplář hned dostala na překlad moje sestra,“* dodává.

Druhý exemplár jeho rukopisu se dostal až do Velké Británie. Když si totiž Ličkův rozhovor přečetl vydavatel, anglický lord Nicolas Bethell, navštívil Ličkovy v Československu. *„A protože můj muž měl od Solženicyna i tu Rakovinu, přišla řeč na to, že to by v Anglii mohlo vyjít,“* popisuje Marta Ličková.

Předtím se ale chtěli se Solženicynem sejít znovu. Pavel Ličko za ním po nějaké době opět vycestoval. *„Tehdy už byl v těžké situaci. Bylo to v době, kdy ho vyloučili ze Svazu spisovatelů a on nesměl dát žádný veřejný souhlas k vydání své antisovětské knížky v zahraničí. Ale jelikož Paľo souhlas měl, ‚naložte s tím, jak uznáte za dobré‘, odpřisáhl před vydavatelem v Londýně na Bibli, že ten souhlas má. A knížka vyšla,“* popisuje Marta Ličková. Smlouvy byly uzavřeny na Solženicynovo jméno a za knihu mu deponovali mu honorář.

„Solženicyn byl tehdy rád, protože v té době ještě nebyl tak známý.“ Mezitím vyšlo však ještě jedno vydání románu *Rakovina* v Itálii, které se dostalo ven přes ruskou bezpečnost. *„Solženicyn říkal, že to je pirátské vydání, nevím, jak moc se lišilo,“* vzpomíná Marta

Ličková. Právě rukopisy však měli v rukou pouze manželé Ličkovi. Ty vyšly knižně v Anglii a rozšířily se do světa. V Československu vyšel překlad jeho knihy až po roce 1989. Naděje na změnu, které přineslo uvolněné období 60. let, totiž v Československu ztroskotaly.

Psal se rok 1968 a Marta a Pavel Ličkovi kvůli románu *Rakovina* vycestovali do Londýna. Bylo to v srpnu a všichni je tam přemlouvali, ať už se domů nevracejí a do Londýna dostanou i děti.

„Asi týden před okupací jsme se vrátili domů a tam nám všichni říkali, že nás obsadí, že už shromažďují i vojáky. Měli takové informace. Tak jsme si doma říkali, co si to vymýšlejí. Jak by nás Rusové mohli obsadit, ale co. My jsme tomu stále nevěřili.“ Okupace vojsky Varšavské smlouvy byla pro oba manžele obrovský šok.

Rukopis románu *Rakovina* přeložila Martina sestra velmi rychle, ale v Československu už kniha nemohla vyjít. Marta tehdy překládala jedno ze Solženicynových dramát, které však už nevyšlo a rukopis se ztratil. *„Ten se nikdy nenašel, ze strachu ho stopili,“* vzpomíná Marta Ličková. Hned v září 1968 oba manželé, kteří věřili levicovým myšlenkám, z komunistické strany vystoupili. Jak Marta Ličková vzpomíná, velmi jasně si uvědomili, že nejde jen o chyby lidí – ale že celý systém je postaven na špatných základech.

Pro jejich rodinu nastaly potom zlé časy. I proto, že Pavel Ličko, byl v roce 1969, když ještě byly otevřené hranice, v Londýně a v televizním vysílání Independent Television se vyjádřil jasně: *„Ano, samozřejmě, že moje země je okupována. A udělám všechno, aby se dostal do světa i Solženicyn.“*

Ruský spisovatel získal v roce 1970 Nobelovu cenu za literaturu, Pavel Ličko se stal zase v komunistickém Československu jedním z prvních vězňů počínající normalizace. Odseděl si dva roky. *„On říkal, že nejhorší byla ta vyšetřovačka. A pak ho dali do lavy,“* uvádí jeho manželka. Marta krátce nato skončila v nemocnici, poprvé se díky pomoci advokáta viděli až na konci roku.

„Několik měsíců jsme si nemohli ani psát. Ale advokát zařídil setkání na Štědrý den, ještě mne varoval: ‚Prosím vás, nesmíte se rozplakat, on zhubl za ty čtyři měsíce dvacet kilo, tak ne, že vás to položí.‘ No nepoložilo mě to, ale bylo to strašné. V přítomnosti bachařů. Čekárna byla nabitá lidmi. Všichni dohromady. Byli tam i zloději, i vrahové.“ Martě tehdy pomáhaly i milované překlady. *„Zápisky z mrtvého domu, ty jsem dělala, když byl můj muž v base. Psala jsem mu i v dopisech. ‚Ty, já se snad zblázním.‘ Tam je tak rozebraný pojem svobody a nesvobody, vlastně jak se lidská bytost může stát nesvobodnou. Najednou jsi vydaný někomu napospas – to bylo hrozné,“* vzpomínala, jak trávila čas, když byl manžel ve vězení.

Režim o nich dokonce natočil i propagandistický film, *Kdo je lord Bethell*. V něm komunisté Pavla Ličku obvinili, že byl západním špionem.

„Sypaly se tam libry, peníze. Pak to ještě reprízovali, bylo to velmi úspěšné. Vystupoval tam známý herec, pan Vladimír Müller, doted' nechápu, proč se k tomu propůjčil. Hodně se za tenhle film omlouval, museli na něj dost tlačit, protože to byl slušný člověk.“

Když se manžel s podlomeným zdravím vrátil domů, odvezla Státní bezpečnost na výslechy Martu Ličkovou. Oba měli okamžitě skončit s překlady. Jenže manžele, které režim označil za britské špiony, nechtěli nikde zaměstnat. Pavel se neuchytil ani v kotelně, navíc měl zdraví zničené z vězení, a tak se živitelkou rodiny stala Marta. Pracovala jako dělnice a po nocích stále překládala – pod cizími jmény.

„Manžel poslouchal všechno ze světa, jeho jediný styk se světem bylo Rádio Svobodná Evropa. ‚Jednou to musí padnout, celá tato mašinerie,‘ přesvědčoval mě,“ vybavuje si na manželova slova. Pavel zemřel 26. listopadu 1988, pouhý rok před pádem režimu. Atmosféru, která přišla se sametovou revolucí, proto Marta Ličková velmi citlivě vnímala. *„Byla jsem na všech manifestacích,“* vzpomínala.

Krátce po roce 1989 vyšel v Československu poprvé i překlad románu *Rakovina*. V překladu její sestry z přednormalizačních dob, který se podařilo zachovat. Další překlad Solženicynova dramatu od Marty Ličkové se ztratil někde ve víru času, ale ona ho měla pořád v paměti. Faktem je, že k Ličkovým se Solženicyn otočil zády a na sklonku života se začal upínat k nacionalistickým a antisemitským kruhům a velkému Rusku. I sláva mnohých velikánů historie stojí na příbězích mnoha bezejmenných hrdinů.

Po pádu režimu ji navštívil lord Bethell, jejich přítel z Londýna, se kterým byla v kontaktu až do jeho smrti. Ona dnes ničeho nelituje – ani těžkých dob, které museli s manželem přežít.

„Ano, bylo to těžké, ale je potřeba si říct, že ono se to nějak vyřeší. Ty musíš udělat všechno a snad se to vyřeší. A většinou se to i podaří.“

Autorka textu Soňa Gyarfašová